De man van het eerste uur; een interview met Ton Lenders

Annemarie van Diepenbeek

Op de RAVON-dag van 10 november 2007 werd aan Ton Lenders de Lendersprijs uitgereikt. Deze prijs (een bronzen beeldje van een boomkikker op een takje, én de eeuwige roem) is bedoeld voor mensen of organisaties die zich bovengemiddeld hebben ingezet voor het onderzoeken en/of beschermen van onze soortgroepen. Prijswinnaar Ton Lenders was oprichter van de Herpetologische Studiegroep Limburg (in 1979) en nam het initiatief tot de oprichting van de Stichting Herpetologische Studiegroepen (de SHS; 1987-1991), de voorloper van RAVON. Hij was voorzitter van de SHS en van RAVON in de jaren 1987 t/m 1993. Naast zijn bestuurswerk publiceert Ton veelvuldig in het Natuurhistorisch Maandblad over een breed scala aan onderwerpen over veldonderzoek. Hierbij staan amfibieën, reptielen en vissen meestal centraal. De Lendersprijs is in 2006 in het leven geroepen ter gelegenheid van het afscheid van Ton's broer Rob, na een bestuursperiode van 13 jaar. Met het uitreiken van de prijs door Rob aan zijn oudere broer en inspirator is de 'Rob Lenders prijs' op voorstel van Rob ook officieel veranderd in de 'Lenders prijs'.

Ton Lenders

Foto: Annemarie van Diepenbeek

Gefeliciteerd! Wat vind je ervan, een Lendersprijs?
Ik ben oprecht aangenaam verrast en voel me vereerd! Ook erg leuk om dezelfde prijs te ontvangen als mijn broer Rob, vorig jaar. We hebben ons allebei jarenlang bezig gehouden met amfibieën, reptielen en vissen. Er is een flinke overlap in het bestuurswerk dat daarbij kwam kijken, maar weet je dat Rob en ik nog nooit samen iets op het vakgebied gepubliceerd hebben?

Iedereen die al wat langer meeloopt in de herpeto-wereld kent je. Je bent een begrip. Maar toch, voor de nieuwelingen: wie is Ton Lenders?
Geboren in Sint Odiliënberg (net onder Roermond) en getogen in Helden-Panningen (Midden-Limburg). Mijn vader heeft de kiem gelegd voor mijn belangstelling in de natuur. Hij was een goed verteller, hij was natuurgericht op een praktische manier, zonder veel met details bezig te zijn. Hij kende de ontwikkeling en de natuur van de Peel vanuit de praktijk en hij wist bijvoorbeeld dat de veenputten vol snoek zaten. De band met het land en de natuur was iets vanzelfsprekends, ook nadat hij het boerenbestaan had ingeruild voor een baan bij de politie. Die band heeft hij overgebracht op zijn zonen, niet op de dochters, maar alle vier zijn we wel in het onderwijs terecht gekomen. Toch is het onderwijs zeker geen bewuste keuze geweest: het onderwijs gaf in de jaren zestig via een 'onmisbaarheidsverklaring' de mogelijkheid de militaire dienstplicht te omzeilen. Maar liefst zeven jaar maakte ik daarvan gebruik en voor ik het wist was ik zodoende met het leraarsvak vergroeid.

Ik heb aan de Radboud Universiteit in Nijmegen dierecologie gestudeerd; mijn passie lag (en ligt) daarbij op ecologisch onderzoek. Ik ben vader van een zoon en een dochter, beiden rond de 30, en ik ben getrouwd met Marja. Zij heeft me altijd de ruimte gegeven om veldonderzoek te doen. Zonder haar coulance en medewerking was dat nooit gelukt.

Laten we beginnen bij het begin. Hoe ben je in amfibieën en

reptielen geïnteresseerd geraakt? Wanneer en hoe kwamen daar de vissen bij?
Reptielen trokken me altijd al, in mijn jeugd in Helden-Panningen. In het boerenland was destijds nog veel te zien. Op de lagere school deed ik niks liever dan met water bezig zijn, onder andere hengelen met mijn vader. Vanaf mijn twaalfde wist ik al zeker dat ik bioloog wilde worden en ook dat het herpetologisch onderzoek moest worden. Ik hield dieren in een terrarium. Eigenlijk gun je elk kind om zo kennis met reptielen en amfibieën te kunnen maken. Wat vissen betreft, ging het om hengelsportkennis. Je had toen nog niet de fraaie veldgidsen die er nu zijn! Maar ook daarvan had ik diverse inheemse soorten in een aquarium.

Welke invloed had je studie biologie in Nijmegen? Wie waren inspirators en/of inspiratiebronnen?
Die studie heeft een enorme impact gehad. In 1967 begon ik in Nijmegen, het waren de roerige zestiger jaren, waarin jongeren zich afzetten tegen de gevestigde orde. Het Maagdenhuis moest nog bezet worden. In de beginjaren stond een professor nog op een hoog voetstuk, maar Hein Oomen was een toegankelijke man en dat motiveerde enorm. Hij en docent Jan van Gelder en later ook Henk Strijbosch hebben in die tijd veel studenten de interesse en liefde voor herpetologie bijgebracht. Zij stonden echt tussen de studenten in. Victor Westhof, een botanicus, dwong met zijn kennis respect af. Het veldonderzoek in Nijmegen was sterk op ecologie gericht. Je had toen nog veel witte vlekken op de kaart en er was echt eer te behalen aan het veldonderzoek in die gebieden! Het vak veldbiologie zoals dat toen gegeven werd, komt helaas nooit meer terug. Je vindt de noodzakelijke natuur daarvoor niet eens meer! Het is een enorm gemis dat er geen ruimte meer is voor fundamentele studie, om bijvoorbeeld verbanden tussen soorten en het ecologisch beheer te bestuderen.

Je staat aan de wieg van de Herpetologische Studiegroep in Limburg in 1979. Kun je iets vertellen over het ontstaan daarvan?
Bij het Natuurhistorisch Genootschap waren al enkele studiegroepen actief, die zich met inventarisaties (planten, vogels, paddestoelen) bezighielden. Vergrijzing was toen al een probleem; jong bloed was welkom! Na mijn studie kwam ik terug in Midden-Limburg en sloeg in de Meinweg aan het inventariseren. Je komt dan al snel enkele andere 'vakidioten' tegen en zo werd er een herpetologische studiegroep geboren, die zich bezig hield met het verzamelen van data. Staatsbosbeheer begon met op amfibieën en reptielen gericht terreinbeheer en al gauw kwamen hieruit het poelenoverleg en de poelenplannen voort. Het toenmalige ministerie van CRM (Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk) stak er een bescheiden geldbedrag in en zo werd in het Mergelland het eerste poelenplan geboren. Dit plan was systematisch van opzet en gebaseerd op verzamelde data. Gegevenslevering was (en is) het fundament voor goede plannen!

Kun je mijlpalen daarbij noemen?
Het eerste poelenplan werd als revolutionair ervaren en de tweede mijlpaal vormde de start van de Limburgse herpeto-atlas (uitgekomen in 1992, red.) Voor het gezicht naar buiten waren daarbij de jaarverslagen, begonnen in 1980 (van de Limburgse Herpetologische Studiegroep) en doorlopend tot 1992 (als uitgave van de SHS), zeer belangrijk.

De uitbreiding/overname van de activiteiten naar/door andere provincies, te beginnen met Noord-Brabant, Gelderland en Zeeland, hoe ging dat in zijn werk?
Ondertussen waren er ook actieve provinciale herpetologische studiegroepen ontstaan in Noord-Brabant en Gelderland. Besloten werd dat deze samen zouden gaan in de Stichting Herpetologische Studiegroepen (SHS). De eerste excursie van de SHS ging naar de provincie Zeeland. Tussen de KNNV en het Limburgs Natuurhistorisch Genootschap liep echter een historische afspraak dat het Genootschap zich zou beperken tot Limburg en dat de KNNV de rest van Nederland als werkgebied had. Op dat moment kraakte het dus wel even aan de buitengrens! Maar gezamenlijk vormden zij de koepel voor de SHS, die toen nog geen eigen juridische entiteit had. Later is de SHS overgegaan in RAVON. De provinciale benadering werd echter zoveel mogelijk aangehouden en ook nu is die nog steeds van groot belang.

Je 'broertje' Rob nam uiteindelijk de leiding van RAVON van je over; hoe is dat verlopen?
We hadden er weinig discussies over, ook niet in de privésfeer. Na de overdracht vond ik dat ik me er ook niet meer mee moest bemoeien. Nieuwe bestuurders bewandelen andere wegen en benutten andere kansen; verversing is een goede zaak.

Je bent een belangrijke RAVON-ner, maar ook een belangrijke Genootschapper. Wat kan RAVON van het Genootschap leren en vice versa?
Als ik een waarschuwing mag geven: houd meer rekening met de vrijwilligers; zij vormen de basis voor veldwerk en het verspreidings- en monitoringonderzoek. Je kunt niet zonder! Het te veel initiëren van onderzoek vanuit de kantoren in Nijmegen en Amsterdam kan al gauw demotiverend werken voor de vrijwilligers. Vrijwilligers kunnen veel basiswerk verrichten, maar het is zaak ze daarvoor persoonlijk te vragen en steun en erkenning vanuit het kantoor te bieden. De groeiende centralisatie werkt negatief op het onderling sociaal contact. En dit is onmisbaar. Voor een blijvende motivatie en rendement moet het kantoor daarin investeren.

Ik vraag me af of een verenigingsvorm een groter draagvlak bij de achterban creëert dan een stichting en in het bestuur een betere weerspiegeling van de leden geeft. RAVON moet niet nalaten voldoende bij de afdelingen te rade te gaan, zich vergewissen van wat deze zelf willen en kunnen. Anderzijds besef ik het belang van een professionele organisatie met een stevige bureaupoot. In deze tijd is dat belangrijk voor de geloofwaardigheid, het entameren van projecten en het beïnvloeden van beleid. Daarin kan het Genootschap wel wat van RAVON leren.

Het RAVON-tijdschrift heeft naar mijn mening een te bescheiden uitstraling, dit zou professioneler kunnen, met meer onderzoeksresultaten van vrijwilligers. Een sterkere uitstraling betekent ook dat er meer geld besteed moet worden aan kleur en vormgeving.

Een sterk punt van het Genootschap vind ik de eigen natuurbank. Er zijn veel studiegroepen autonoom actief, met een eigen visie en invulling. De bijdrage door gebondenheid blijkt heel effectief.

Foto: Pedro Janssen
De Meinweg

Ton noteert de maten van een adder

Foto: Jacob van der Weele

Hoe kijk je aan tegen het soortenbeleid en het huidige onderzoek in Nederland?
Vanuit mezelf vind ik dat onderzoek er primair op gericht moet zijn om over langere periodes gegevens vast te leggen. Zij vormen een onmisbare basis voor gefundeerde beheers- en beleidsadviezen. In die zin is er de laatste decennia veel bereikt.

Wat ik in die beginjaren nooit vermoed had is dat er op gebied van natuurstudie en -beleid steeds projectmatiger en commerciëler gewerkt zou gaan worden. Dit heeft gevaarlijke, maar ook positieve kanten. Naar opdrachtgevers toe lijkt het zo te werken dat alleen als er geld mee gemoeid is, het resultaat of product serieuzer genomen wordt. Helaas, zo is het tijdsbeeld.

Er zijn vrijwilligers die op bepaalde onderwerpen meer kennis en ervaring hebben dan menig onderzoeksbureau, dat bovendien door opdrachtgevers gedwongen kan worden om in één dag een plan te schrijven. Noodgedwongen is onderzoek niet meer fundamenteel, maar vooral financieel gericht. Het laatste wat ikzelf zou doen is opschrijven wat opdrachtgevers en beleidsmakers graag willen. Geen concessies op het gebied van natuurbescherming!

Kun je een toekomstvisie geven; waar moet RAVON de komende 5 jaar wat jou betreft extra aandacht aan besteden?
In deze tijd kun je niet meer sektarisch werkzaam zijn. Samenwerkingsverbanden zijn onontbeerlijk. In die zin is het werken van de verschillende PGO's onder een koepelorganisatie als de VOFF een positieve ontwikkeling. Daarmee krijg je een brede oriëntatie, die op een punt toch bijeenkomt en waarmee je beleidsmatig iets te bieden hebt. De specialistische kennis mag daarbij echter niet verloren worden!

Je bent dé 'adderman' van Nederland. Kun je iets vertellen over je jarenlange adderonderzoek, het beoogde doel toen je begon, de bereikte resultaten?
Ik ben op de Meinweg begonnen in 1976, inmiddels dus 32 jaar geleden. In eerste instantie ging het niet om de adder, maar om de reptielenstand als totaal. Ik deed dat samen met boswachter Graad Tullemans en we werkten met vangkisten. Daar had ik mijn eerste ervaring met de adder. Ook de Katholieke Universiteit Nijmegen had de Meinweg als onderzoeksgebied geadopteerd. Onder leiding van Henk Strijbosch deden daar onder anderen Peter Frigge (nu werkzaam bij RAVON, red.), Kees Musters (nu voorzitter afd. Zeeland, red.), Veronie Kobussen en Gerlach van Wersch onderzoek.

Zo is het populatiedynamisch onderzoek van de adder begonnen; al die jaren ben ik de soort blijven volgen. Mijn doel is daarbij de relatie te leggen tussen de impact van het beheer van de biotopen op de populatieontwikkeling. Op dat gebied zijn er zeer nadelige ingrepen geweest, maar de laatste jaren is er veel ten goede gekeerd.

Er hebben veel deelonderzoeken plaatsgevonden, zoals het volgen van gezenderde dieren, de morfologie, de hibernacula (winterverblijven, red.), de zonplekken. Al met al heeft dat over een zo lange reeks van jaren een goed beeld opgeleverd van de ecologie en het gedrag. Vanaf begin tachtiger jaren maakte ik gebruik van het kopschildpatroon van de adder als individueel kenmerk. Vanaf 1995 hebben Pedro Janssen en ik dat samen aangepakt. Door de jaren heen hebben we duizenden dia's van de kopschildpatronen gemaakt; deze moeten allemaal nog ingescand worden!

Het laatste heb ik deelbiotopen met elkaar vergeleken en daar is een verrassend beeld uit naar voren gekomen: de reptielendichtheid blijkt het grootst op oude, 15 jaar geleden uit productie genomen akkers! Hazelworm blijkt daarin met een factor van 10-20 vaker voor te komen dan op vergraste heide.

Niets wordt zo onderschat in natuurbeheer als niets-doen: 20 jaar niets doen geeft het beste resultaat. En als er al beheerd moet worden, dan extensief en kleinschalig. Stabiele situaties, daar gedijen reptielen bij. Voor amfibieën ligt dat totaal anders. Poelen moeten gegraven en onderhouden worden en de dieren reageren snel op dit soort ingrepen: voor beleidsgevoelige soorten is daarmee direct resultaat te boeken!

Hoe lang ga je er nog mee door?
Daar denk ik nu nog niet over na.

Je was tot een jaar of zes geleden biologieleraar en nu directielid van een scholengemeenschap, je doet een jarenlang adderonderzoek, je bent twaalf jaar voorzitter geweest van het Natuurhistorisch Genootschap, je bent bestuurslid van de Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen, van Stichting Het Limburgs Landschap, van de Stichting Natuurpublicaties Limburg en je hebt tot 2004 ruim 20 jaar de natuurbelangen verdedigd in AB en DB van drie Limburgse waterschappen, je bent adviseur van de Limburgse Milieufederatie en Nationaal Park De Meinweg, je overlegt met politiek, landbouw en natuur in de Reconstructie van het Limburgse Platteland, je maakt deel uit van de redactie van het Natuurhistorisch Maandblad, je hebt een bulk aan hoogwaardige artikelen geschreven in datzelfde Natuurhistorisch Maandblad (zie bloemlezing hierna), je was soortauteur van de Limburgse vissenatlas.

Voor dit alles moet je zeer veel literatuur tot je nemen. In je columns van het Natuurhistorisch Maandblad verwijs je bijvoorbeeld naar publicaties van de biologen Gerard Stout en Ruud Lardionois, naar werk van de Engelse gedragspsycholoog Simon Reader, maar ook naar de geromantiseerde natuurdocumentaires van National Geographic. Ook blijkt uit je columns een grote betrokkenheid bij maatschappelijke en politieke ontwikkelingen. Voor dat alles moet je wel véél in het veld, maar ook in je huisbibliotheek zijn en de krant lezen: hoe doe je dat allemaal?

Heb je, gezien het bovenstaande, nog tijd voor familie en vrienden?

De brede oriëntatie heb ik inderdaad vooral door veel te lezen. 's Morgens lees ik De Limburger en als avondblad heb ik de NRC. Ook de weekendbijlage Onderwijs en Wetenschap van de NRC sla ik nooit over. Ik ben op 35-40 tijdschriften geabonneerd en spaar deze grotendeels op voor de 6-weekse zomervakantie. We gaan dan met de caravan op pad en voor vertrek laad ik deze (bijna) vol met boeken en tijdschriften! Bionieuws vormt daarbij een belangrijke bron voor het vakgebied. Internet maakt natuurlijk ook veel informatie toegankelijk.

En ja, ook voor vrouw en kinderen houd ik nog wel tijd over. De zes weken lange zomervakantie is sinds jaar en dag exclusief voor vrouw en kinderen gereserveerd. De carnavalsvakantie gebruik ik jaarlijks om met mijn vrouw een Europese hoofdstad te bezoeken. Dit jaar zijn we naar Berlijn geweest. We doen dan enkele vaste dingen: we bezoeken het natuurhistorisch museum, de dierentuin en diverse galerieën en musea waarin zowel oude als moderne kunst te zien zijn.

Natuurliefhebbers zijn niet bij voorbaat cultuurbarbaren! Het schrijven van de columns verschaft me veel plezier; ik kan daarin mijn ei kwijt, ik hoop dat ze de nodige grimlachjes opleveren!

Lukt het je nog om als onderwijsgevende met de beperkingen van de Tweede Fase en de virtuele verlokkingen van internet leerlingen te motiveren voor 'levende' natuur?
Internet maakt veel gegevens vaak op aantrekkelijke wijze toegankelijk, maar het moet allemaal ook steeds sneller en spectaculairder. Het wordt daarmee wel lastiger om jonge mensen geïnteresseerd te krijgen in de levende, de echte natuur.

De Meinweg is al enkele keren genoemd, je hebt veel geschreven over deze herpetologische, landschappelijke en botanische parel. Hoe gaat het met dit gebied?
Niet zo beroerd, de knelpunten hebben we in beeld. Verdroging is het grootste probleem voor de adder. Stukken bos zijn gekapt en er zijn maatregelen genomen die tot vernatting van het gebied leiden. De positieve effecten van het adderbeschermingsplan zijn al zichtbaar: in bepaalde deelgebieden zijn voor het eerst in vijf, zes jaar weer adders gevonden!

Maar een nadeel van de status van Nationaal Park is wel de vercommercialisering. Op zaterdag en zondag wordt het gebied overlopen door bezoekers; dan moet je er voor de natuur niet komen!

Heb je buiten de kruipende en sluipende dieren nog een soort waarvan je hart sneller gaat kloppen? Waarom?
Ik hou ervan om de ecologie van een soort uit te spitten. Daarin heb ik mijn bevliegingen. Zo heb ik veel onderzoek aan de hamster gedaan. Tijdens al die jaren schepnetinventarisatie van amfibieën kreeg ik –en andere leden van de herpetologische studiegroep- veel soorten waterkevers in het net. Over die reeks van jaren hebben we die vangsten genoteerd en het is ongelooflijk leuk om daar nu wat dieper in te duiken. Daar kan ik nog jaren mee vooruit!

Na afloop van het gesprek merkt Ton op dat hij een vraag gemist heeft. Hoezo dan?

Adderbeten! Iets waar anderen altijd naar vragen! In 32 jaar onderzoek is hij vijf keer gebeten, ondanks het dragen van speciale handschoenen. Hij is ongetwijfeld de man die in Nederland de meeste adderbeten verzameld heeft. Maar van de laatste beet – nog onlangs - heeft hij het meeste last gehad; voor het eerst is hij er echt ziek van geweest. Voor alle zekerheid is hij zelfs naar het ziekenhuis gereden. Alsof je de gevoeligheid opbouwt. Uiteindelijk besloten de artsen hem geen antiserum toe te dienen. Eén ding wil Ton daarover nog kwijt: als je gebeten wordt, is het altijd je eigen schuld!

Een scala aan publicaties in het Natuurhistorisch Maandblad
Ton Lenders heeft zich met een breed scala aan onderzoeksonderwerpen bezig gehouden. Hij produceert een niet ophoudende stroom artikelen, vooral over herpetofauna en vissen, hun leefgebieden en het beheer daarvan, maar soms ook over zoogdieren en recent de grotere soorten waterkevers. Uit bijna 20 jaargangen van het Natuurhistorisch Maandblad vragen we Ton om uit elke jaargang op één van zijn artikelen kort te reageren.

1990 **Herpetofauna en beleid (over wederzijdse invloeden, het besef dat wetenschappelijk onderzoek omwille van wetenschap achterhaald is. Maatschappelijke ontwikkelingen verlangen een meer praktische benadering van natuur. Zo krijgt de Alpenwatersalamander ten onrechte geen speciale aandacht.)**
Als indicatoren voor een terrestrische en aquatische leefomgeving vormde de herpetofauna een onderbelichte groep. Ik heb me er sterk voor gemaakt dat te veranderen.

1991 **Grottensalamanders? (Kleine water- en Alpenwatersalamander in landfase aangetroffen in een tijdelijk bassin van onderaardse groeve).**
Het leek ongelooflijk, deze werden ongeveer een kilometer ver in een onderaardse kalksteengroeve gevonden! Nader onderzoek bracht aan het licht dat ze door een aardpijp naar binnen waren gevallen. Zonder weg terug.

1992 **Evaluatie van een poelenproject bij Vlodrop station**
Het is zinvol om na 10 of 20 jaar nog eens te kijken door welke soorten de gegraven poelen bevolkt worden. Zien wat het rendement van het bestede gemeenschapsgeld is.

1993 **Koningssteen, een Koniksteen en een steen des aanstoots (over het effect van begrazing)**
Te gemakkelijk wordt 'oude' natuur ingeruild voor 'nieuwe' natuur. Het vergt meer inspanning om oude natuur te behouden, maar is daarmee niet minder waardevol.

1994 **De knoflookpad in Midden-Limburg anno 1993**
De knoflookpad, een fascinerende soort. Een soort van de

Foto: Henk Heijligers

Een adder van de Meinweg

Foto: Pedro Janssen

riviersystemen, die voedselrijk water in combinatie met arme zandgrond nodig heeft. Jammer genoeg doet deze soort het in Midden-Limburg hoe langer hoe slechter.

1995 De ENCI-groeve, een (rug)streepje vóór
In de zeventiger jaren hebben we fel geprotesteerd tegen de afgraving van het Plateau van Margraten. Het is frappant, maar nu vormen veel groeves kroonjuweeltjes voor de herpetofauna.

1996 De Deurnsche Peel, net over de grens - amfibieën en reptielen van de Beegderheide
Ik kan het belang van excursieverslagen niet genoeg benadrukken: je leest met plezier terug over leuke dagen, maar vooral: het registreren van wat er op een bepaald moment is aangetroffen, kan later blijken o zo belangrijk te zijn!

1997 Vissen van het Haeselaarsbroek
De inventarisatie van dit gebied was de aanleiding tot het schrijven van de eerste vissenartikelen (vooral stekelbaarzen). Er wordt te weinig geschreven over algemene soorten.

1998 De overwintering van amfibieën in beken
Hiervan is nog zo weinig bekend! Het artikel vloeide voort uit een vissenonderzoek tijdens de wintermaanden; onverwacht tref je dan overwinterende amfibieën aan!

1999 (met P. Janssen en M. Dorenbosch) De Adder, hét symbool van de Meinweg
Dit artikel was voor het eerste themanummer over de Meinweg. Het gaf een zeer negatief beeld over de ontwikkeling van de adderpopulatie: het ene na het andere deelgebied viel weg voor de adder!

2000 In memoriam: Gerrit van Tongeren
Mensen komen en gaan. Gerrit van Tongeren was een zeer gewaardeerd collega (docent en veldbioloog) op school. De dood staat dicht bij het leven. Ik ben er niet bang voor.

2001 Het belang van spoorwegen voor de herpetofauna
We hebben in het Meinweggebied in het kader van de heropening van de IJzeren Rijn intensief feiten en effecten geïnventariseerd. De uitkomst was verrassend en boven verwachting.

2002 Vegetatieve voortplanting bij gewone vogelmelk
Ik wandel regelmatig van Melick naar Herkenbosch. Op dit traject groeit veel vogelmelk. De effecten van grondverzet op deze plantensoort zijn duidelijk. Er komt mogelijk binnenkort een vervolg omdat ik nog steeds regelmatig alle pollen van deze planten tel.

2003 Overwinteringsplekken en voorjaarszonplekken van de adder in NP De Meinweg
Ik vind dit persoonlijk een van mijn belangrijkste artikelen. Eindelijk hebben we die plekken in beeld gekregen en voor het beheer is dat essentieel. Een flink aantal voor adder belangrijke plekken is helaas verdwenen.

2004 (met Y. Damstra): De Herpetologische Studiegroep: een overzicht van 25 jaar studies en acties
Een paar avonden lang hebben we samen het archief doorgeplozen. Het was echt leuk om voor zo'n overzicht alle activiteiten en gebeurtenissen nog eens op een rijtje te zetten.

2005 (met P. Keijsers) Het voortplantingsgedrag van de Gladde slang - een ecologische studie in het noordelijk Peelgebied
Peter Keijsers heeft over een flink aantal jaren zó veel waardevolle gegevens in zijn veldboekje verzameld! Samen hebben we deze in een artikel verwerkt. Dit is weer aanleiding voor een pleidooi voor lange termijn onderzoek. Een groot manco van deze tijd is het gebrek aan fundamenteel onderzoek op de universiteiten. Dat zou weer opgepakt moeten worden, het heeft ook een positief effect op de kennismaatschappij. Nu ik 32 jaar met adderonderzoek bezig ben, zijn er enkele zaken duidelijk geworden die alleen door langjarig onderzoek aan het licht komen.

2006 (met H. van Kuijk en W. van den Berg) Muizendichtheden in potentiële adderbiotopen in Nationaal Park De Meinweg
We hebben het voedselaanbod van de adder in de verschillende deelbiotopen bekeken. Voedsel blijkt geen kritische factor te zijn, we konden geen direct verband tussen de dichtheid van adders en die van de prooidieren aantonen.

2007 De grotere waterroofkevers van het Weerterbos (gebiedsdekkende inventarisatie van waterroofkevers en -wantsen, bemonsterd tijdens amfibieën en vissenonderzoek waarbij ook de relatie met vindplaats is meegenomen)
Het is zo leuk om de zaken breed te bekijken! Met 30 jaar scheppen krijg je natuurlijk ook veel waterkevers en waterwantsen in je schepnet. Altijd hebben we alle vangsten genoteerd. Achteraf blijkt pas hoe waardevol deze gegevens zijn. Let op, er komt nog veel meer over waterkevers!

Summary
At the RAVON Members Meeting Day on November 10, 2007 mr. Ton Lenders was awarded for his initiatives in founding the first herpetological study groups in the Netherlands. Main aims were to study and protect amphibians, reptiles and their habitats. The Lenders Award was established in 2006 for persons that have distinguished themselves for their efforts to protect native amphibians, reptiles and fish. The award is named after Ton and his brother Rob Lenders, who also played an important role in the study and protection of these animals in the Netherlands.

In the article the biologist laureate is interviewed about the remarkable variety and profoundness of the field studies he made on behalf of these species. Among these especially the common viper *(Vipera berus)*, which was studied during more than 30 years.